

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Witold_Gombrowicz

Witold Gombrowicz

Imię i nazwisko	Marian Witold ^[1] Gombrowicz
Data i miejsce urodzenia	4 sierpnia 1904 Małoszyce
Data i miejsce śmierci	24 lipca 1969 Vence
Narodowość	polska
Język	polski
Alma Mater	Uniwersytet Warszawski
Dziedzina sztuki	literatura piękna
Muzeum artysty	Muzeum Witolda Gombrowicza we Wsolu , Espace Gombrowicz w Vence
Ważne dzieła	
• Bakakaj • Ferdydurke • Trans-Atlantyk • Dzienniki (1957–1966)	

- [Pornografia](#)
- [Ślub](#)
- [Operetka](#)
- [Kosmos](#)

Witold Gombrowicz

[Multimedia w Wikimedia Commons](#)

[Cytaty w Wikicytatach](#)

[Strona internetowa](#)

Witold Marian Gombrowicz herbu [Kościeszka](#) (ur. [4 sierpnia 1904](#) w [Małoszyczach](#), zm. [24 lipca 1969](#) w [Vence](#)) – polski [powieściopisarz](#), [nowelista](#) i [dramaturg](#).

Jeden z wybitnych polskich pisarzy XX wieku^{[2][3][4]}. Jego twórczość cechuje głęboka analiza psychologiczna człowieka jako uwikłanego w spuściznę kultury i w innych ludzi, analiza tożsamości jednostki w interakcji z innymi, problemu niedojrzałości i młodości, [ról klasowych](#), a także poczucie [absurdu](#), obrazoburstwo względem przyjmowanych przez społeczeństwo tradycyjnych wartości, antynacjonalizm i krytyka [romantyzmu](#). Te elementy przeplatały się w jego najważniejszych utworach: powieściach [Ferdydurke](#) (1937), [Trans-Atlantyk](#) (1953), [Pornografia](#) (1960) i [Kosmos](#) (1965), oraz dramatach, m.in. [Iwona, księżniczka Burgunda](#) (1938) oraz [Ślub](#) (1953). Od 1939 Gombrowicz przebywał na emigracji: do 1963 w Argentynie, od 1964 aż do śmierci we Francji. Ważną częścią jego twórczości był prowadzony w latach 1953–1969 [Dziennik](#), w którym autor w sposób ironiczny, cyniczny i z humorem opowiadał własne losy, podejmował dialog z różnymi nurtami filozoficznymi, z tradycją kultury polskiej i komentował bieżące wydarzenia polityczne. Zyskał sławę w ostatnich latach życia, był wówczas wśród kandydatów do [Nagrody Nobla w dziedzinie literatury](#) (1966, 1968, 1969^[5]), której nie otrzymał.

Należy do często tłumaczonych autorów polskich^[6].

Życiorys[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Witold Gombrowicz urodził się jako najmłodsze z czworga dzieci Jana Onufrego herbu [Kościeszka](#) i Antoniny Marceliny z domu Ścibor-Kotkowskiej herbu [Ostoja](#), w rodzinnym majątku we wsi [Małoszyce](#), w ówczesnej [guberni radomskiej](#). Został ochrzczony 8 września w kościele Wszystkich Świętych we wsi [Wszecławie](#) jako Marian Witold Gombrowicz. Po opuszczeniu dworu w Małoszyczach w 1911, Gombrowiczowie przenieśli się do [Warszawy](#). Po ukończeniu [Gimnazjum im. św. Stanisława Kostki w Warszawie](#) (1922) studiował [prawo](#) na [Uniwersytecie Warszawskim](#) (w 1927 uzyskał tytuł [magistra](#) praw). Przez mniej więcej rok przebywał w Paryżu, niezbyt pilnie przykładając się do studiów w Institut des Hautes Études Internationales. Większą rolę w trakcie pobytu we Francji odegrały kontakty z młodzieżą studencką i wyjazd nad Morze Śródziemne.

Po powrocie do kraju rozpoczął aplikację sędziowską, lecz wkrótce ją porzucił. W latach dwudziestych podejmował próby literackie, ale legendarna powieść, w której formie i tematyce miała się

manifestować nieoficjalna strona jego natury, została przezeń zniszczona (patrz: [Wspomnienia polskie](#)). Niepowodzeniem zakończyła się również próba napisania powieści popularnej wraz z [Tadeuszem Kępińskim](#). Na przełomie lat 20. i 30. zaczęły powstawać opowiadania, które ukazały się następnie drukiem jako [Pamiętnik z okresu dojrzewania](#). Od chwili debiutu książkowego felietony literackie i recenzje Gombrowicza ukazywały się w prasie, głównie w „Kurierze Porannym”. Brał udział w spotkaniach grupy młodych pisarzy i intelektualistów w warszawskich kawiarniach [Zodiak](#) i [Ziemiańskiej](#). Rozgłos w kołach literackich nadało mu opublikowanie w 1937 powieści [Ferdydurke](#).

Tablica pamiątkowa w [Porcie Gdynia](#) (1999)

Zdjęcie paszportowe (1939)

Tuż przed wybuchem II wojny światowej Gombrowicz uczestniczył jako dziennikarz w dziewiczym rejsie polskiego statku pasażerskiego [MS Chrobry](#) do Ameryki Południowej. Wiadomości dochodzące z kraju sprawiły, że postanowił przeczekać wojnę w [Buenos Aires](#) (w Argentynie). Pozostał tam do 1963 okresowo żyjąc, szczególnie w okresie wojny, na granicy ubóstwa.

Pod koniec lat 40. Gombrowicz próbował zdobyć pozycję w argentyńskich kręgach literackich. Publikował artykuły, wygłaszał odczyty w kawiarni Fray Mocho. W 1947 opublikował, dokonany wraz z przyjaciółmi, przekład *Ferdydurke* na język hiszpański. Uważa się ten przekład za znaczące wydarzenie w dziejach literatury argentyńskiej, nie przyniósł on jednak autorowi rozgłosu, podobnie jak wydanie w 1948 po hiszpańsku dramatu [Ślub](#) (*El casamiento*)^{[7][8]}.

Od grudnia 1947 do maja 1955 Gombrowicz pracował jako urzędnik bankowy w Banco Polaco, argentyńskiej filii [Banku Pekao](#)^[9]. W 1950 nawiązał korespondencję z [Jerzym Giedroyciem](#) i od 1951 publikował w paryskiej „[Kulturze](#)”, tam w 1953 rozpoczął druk fragmentów *Dziennika*. W tym samym roku [Instytut Literacki](#) w Paryżu wydał powieść *Trans-Atlantyk* i dramat *Ślub* (w jednym tomie, jako 1. tom „Biblioteki Kultury”). Powieść ta w kontrowersyjny sposób podejmowała problem [tożsamości narodowej](#) Polaków na emigracji, przedstawiając jej karykaturalny wizerunek. Po [Październiku 1956](#) cztery książki Gombrowicza ukazały się w Polsce, a ich autor zyskał duży rozgłos. Po roku 1958 władze w kraju nie zezwalały jednak na druk następnych książek. Gombrowicz zyskał natomiast w latach 60. sławę światową, uwieczoną tłumaczeniami dzieł, także kolejnych powieści: *Pornografii* i *Kosmosu*, oraz realizacjami teatralnymi jego dramatów, szczególnie we Francji, Niemczech i Szwecji. W 1963 powrócił do Europy, otrzymawszy stypendium [Fundacji Forda](#) na pobyt w [Berlinie Zachodnim](#), na co władze komunistyczne w Polsce zareagowały kampanią prasową przeciw pisarzowi. Pisarz powrócił do Europy tak, jak przed laty ją opuścił - to znaczy drogą morską, na pokładzie włoskiego 21.000-tonowego turbinowca FEDERICO C. Swoją podróż opisał szczegółowo w „Dzienniku 1961-66” na stronach 91-108 (Wyd. Literackie Kraków 1988).

W 1964 spędził trzy miesiące w opactwie [Royaumont](#) pod Paryżem, gdzie poznał i zatrudnił jako sekretarkę [Ritę Labrosse](#) – Kanadyjkę z [Montrealu](#) studiującą literaturę współczesną we Francji. W 1964 przeniósł się wraz z Ritą do [Vence](#) koło [Nicei](#) (na południu Francji), gdzie spędził resztę życia.

W maju 1967 otrzymał Międzynarodową Nagrodę Wydawców Prix Formentor. Rok wcześniej, w 1966, został po raz pierwszy nominowany do literackiej Nagrody Nobla^[10] i otrzymał Nagrodę Fundacji im. Alfreda Jurzykowskiego. 28 grudnia 1968, na pół roku przed śmiercią, ożenił się z Ritą Labrosse; w tym samym roku został nominowany do [Nagrody Nobla w dziedzinie literatury](#)^[11], jednak przegrał głosowanie ze swoim rywalem ([Japończykiem Yasunarim Kawabata](#)) jednym głosem^[12]. Poważne szanse Gombrowicza na nagrodę Nobla wzbudziły niepokój komunistycznej służby bezpieczeństwa i zawiść literatów krajowych^[13]. Według słów [Rity Gombrowicz](#), gdyby nie jego śmierć, jej mąż otrzymałby nagrodę Nobla w 1969^[14], co potwierdziły sprawozdania z posiedzenia Komitetu Noblowskiego z 18 września 1969 r., na którym jego kandydatura została pominięta przy tworzeniu tzw. krótkiej listy z powodu śmierci^[15].

Poniżej fragment listu Rity Gombrowicz do Konstantego A. Jeleńskiego, opisującego ostatnie chwile Gombrowicza:

Witold umarł w czwartek 24, o północy. Dwa dni wcześniej, we wtorek, wstał jeszcze, by pracować przy stole, i napisać do Ciebie (do K. A. Jeleńskiego) długi list po polsku. To był ostatni list napisany jego ręką... Moim jedynym pocieszeniem jest, że nie zdawał sobie sprawy, że umiera. Rano w dzień śmierci powiedział mi, że będzie żył jeszcze rok i winnam się przygotować na rok ciężki. Nie wiedział, jak będzie ciężki — tylko inaczej. W czwartek podyktował także Izie Neyman list do Miłosza, którego nie zdołał ukończyć. W ciągu ostatnich dwóch dni miał ataki astmy, był bardzo słaby. Na godzinę przed śmiercią dałam mu malin, które zjadł z przyjemnością. Poprosił mnie o kieliszek burgunda i powiedział, że jeden łyk go upił. Zasnął. Byłam przy nim. Zmarł we śnie. (tłum. K. A. Jeleński).^[16]

Witold Gombrowicz w Vence, fot. Bohdan Paczowski

Wszystkie swoje dzieła literackie pisał po polsku, jednak ze względu na decyzję niepublikowania w kraju, dopóki nie zostanie tam wydana całość *Dziennika*, w której opisał machinacje towarzyszące prasowej nagonce z okresu pobytu w [Berlinie Zachodnim](#), był do połowy [lat 80.](#) mało znany publiczności w swoim ojczystym kraju. Jego dzieła drukował w tym czasie po polsku paryski [Instytut Literacki Jerzego Giedroycia](#). Przetłumaczone zostały wtedy na ponad 30 języków, a jego dramaty wystawiano na najważniejszych scenach świata (m.in. [Jorge Lavelli](#), [Alf Sjöberg](#), [Ingmar Bergman](#), w Polsce m.in. [Jerzy Jarocki](#), [Jerzy Grzegorzewski](#)). Wielkie zasługi w przybliżeniu twórczości Gombrowicza w kręgach literacko-wydawniczych Europy Zachodniej miał [Konstanty Jeleński](#).

Po długich negocjacjach z władzami PRL w 1986 ukazało się w krakowskim [Wydawnictwie Literackim](#) pierwszych 9 tomów dzieł Gombrowicza, uszczuplonych przez cenzurę o 16 wersów wykreślonych z *Dziennika*, a dotyczących polityki i systemu władzy w ZSRR. Dzieła te poszerzone zostały w latach 1992–1997 do 15 tomów. W wolnej Polsce utwory Gombrowicza ukazywały się wielokrotnie drukiem, a na ich temat powstało kilkadziesiąt tomów studiów i niezliczone artykuły. W 2002 Wydawnictwo Literackie rozpoczęło druk „Pism zebranych” Gombrowicza w edycji krytycznej pod red. W. Boleckiego, J. Jarzębskiego i Z. Łapińskiego.

Jego poglądy polityczne były trudne do określenia: francuska lewica entuzjastycznie odnosiła się do jego twórczości, on jednak pozostawał krytyczny wobec zachodniego marksizmu; równocześnie jego poglądy w kwestiach społecznych i obyczajowych były dalekie od konserwatyzmu^{[17][18]}.

W setną rocznicę urodzin pisarza [Sejm RP ogłosił 2004 rokiem Gombrowicza w Polsce](#)^{[19][20]}.

]

Przez wielu współczesnych uznany był już za życia lub pośmiertnie za jednego z najwybitniejszych pisarzy polskiej literatury współczesnej^[21]. Przykładem tego była przeprowadzona przez Michała Chmielowca w londyńskich „[Wiadomościach](#)” ankieta, w której wzięli udział najwybitniejsi polscy pisarze i krytycy literaccy na emigracji w 1969. Ankieta tę uzupełniło Archiwum Emigracji ([UMK](#)) w 1996. Opinie o wadze pisarstwa Gombrowicza były tym bardziej zaskakujące wśród współczesnych mu, iż jako człowiek znany był z megalomaństwa, złośliwości i bardzo krytycznych opinii o innych pisarzach. Znając tę cechę charakteru Gombrowicza, redaktorzy „Kultury” paryskiej, Jerzy Giedroyc i Konstanty Jeleński, wysłali mu pocztówkę gratulacyjną z pozdrowieniami od znanych francuskich arystokratów. Pocztówka i podpisy były oczywiście żartem, ale Gombrowicz przyjął to z najwyższą powagą^[22].

Twórczość Gombrowicza wykazuje związki z [egzystencjalizmem](#) (koncepcja „ja”), a także ze strukturalizmem (człowiek zdeterminowany przez język, którego używa, oraz oglądający świat poprzez system symetrii i opozycji). Widoczne są liczne nawiązania i gry z tradycją literacką, np. [stylizacja](#) na [pamiętnikarstwo](#) XVII-wieczne w *Trans-Atlantyku*, czy obecna tam również parodia gawędy szlacheckiej. Ale ciekawsze są związki Gombrowicza z myślą europejską 2 poł. XX w., to, co wiąże go z dorobkiem intelektualnym [Michela Foucaulta](#), [Rolanda Barthes’a](#), [Gilles’a Deleuze’a](#) czy [Jacques’a Lacana](#), a co dopiero w ostatnich latach doczekało się komentarzy^[potrzebny przypis].

Konstanty Jeleński tak pisał o nim w liście do [Józefa Czapskiego](#) (3 lipca 1967): „Ten szlagon sandomierski nie zdaje sobie sprawy, że jest w sztuce (w literaturze) odpowiednikiem ludzi szukających myśli jutra”^[23]. W intelektualnej i snobistycznej stolicy Europy lat 60., Paryżu, pisali o nim i jego twórczości nie tylko krytycy literatury, ale i filozofowie paryscy^[24].

Twórczość[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Walizka Witolda Gombrowicza, z którą wypłynął w 1939 z Polski do Argentyny, znajdująca się obecnie w zbiorach [Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza w Warszawie](#) (dar Rity Gombrowicz)

Grób Witolda Gombrowicza w Vence

Specyfiką twórczości Gombrowicza jest umiejętność widzenia człowieka w jego psychologicznym uwikłaniu w innych ludzi i spuściznę kultury, swoiste poczucie [absurdu](#) i obrazoburstwo dotyczące przyjmowanych przez społeczeństwo tradycyjnych wartości. Gombrowicz przede wszystkim dyskutuje z polskim [romantyzmem](#), jak sam twierdził, pisząc na przekór [Mickiewiczowi](#) (głównie w [Trans-Atlantyku](#)).

Z wyjątkiem *Opętanych* Gombrowicz stosuje w powieściach [narrację](#) pierwszoosobową. [Język pisarza](#) zawiera liczne [neologizmy](#), tworzy też „słowa klucze” rzucające symboliczne światło na sensy ukryte pod ironiczną formą (np. „gęba” i „pupa” w *Ferdydurke*).

W opowiadaniach z *Pamiętnika z okresu dojrzewania* zajmuje się Gombrowicz przede wszystkim paradoksami, jakie rządzą wchodzeniem jednostki w świat społeczny, a także ukrytymi namiętnościami rządzącymi ludzkim zachowaniem.

W [Ferdydurke](#), swojej pierwszej powieści (wyd. na jesieni 1937, data na okładce 1938), podejmuje dyskusję na temat [formy](#) jako uniwersalnej kategorii, pojmowanej zarówno w sensie filozoficznym, jak socjologicznym i estetycznym, a będącej środkiem zniewolenia jednostki przez innych ludzi i społeczeństwo jako całość. Z tej powieści pochodzą słynne Gombrowiczowskie określenia, które weszły na stałe do języka polskiego, jak „upupienie” (dotyczy narzucania jednostce roli kogoś podrzędnego, niedojrzałego) czy „gęba” (narzucona komuś osobowość czy rola nieautentyczna). *Ferdydurke* jest też [satyrą](#) na różne polskie środowiska: postępowe mieszczańskie, chłopskie, ziemiańsko-konserwatywne. Tak więc Gombrowiczowska satyra dotyczy człowieka zarówno jako członka społeczeństwa, jak i jednostki borykającej się ze sobą i światem. Adaptacje teatralne *Ferdydurke*, a także pozostałych dzieł prozatorskich Gombrowicza, wystawiało wiele teatrów, kiedy wydano w Polsce pierwszych 9 tomów *Dzieł*. Pierwszym tekstem dramatycznym

Gombrowicza była [Iwona, księżniczka Burgunda](#) (1938), [tragifarsa](#) (sztuka o tym, co niesie zniewolenie formą, obyczajem i ceremoniałem). W 1939 publikował on, pod pseudonimem Z. Niewieski, w odcinkach dwóch gazet codziennych powieść popularną *Opętani*, wykorzystującą formę „powieści gotyckiej” przemieszanej z sensacyjnym romansem współczesnym. Napisany zaraz po wojnie *Ślub* wykorzystywał formy teatru Szekspira i Calderona, a także podejmował krytycznie wątki teatru romantycznego (Z. Krasiński, J. Słowacki), ukazując nową koncepcję władzy i nową koncepcję człowieka, stwarzanego przez innych ludzi.

Gombrowicz, wykreowany przez krytyków na „mistrza zrywania masek”, kamufluje i ukrywa się tym bardziej, im bliżej dochodzi do swego największego konfliktu wewnętrznego, którym jest własny [homoerotyzm](#), a właściwie, zdaniem argentyńskich przyjaciół pisarza (Alejandro Russovich), [biseksualizm](#). Gombrowicz przez całe życie starał się unikać jednoznacznego przyporządkowania określonej orientacji seksualnej, traktując sprawy seksu jako domenę społecznego przymusu. W charakterystycznym dla siebie stylu „niestawiania kropki nad i” podejmował ten temat kilkakrotnie w swoich *Dziennikach*^[25]. Pierwszą powieścią autora otwarcie poruszającą tematykę [homoseksualną](#) jest *Trans-Atlantyk*^[26]. W powieści *Trans-Atlantyk* przeciwstawia sobie wizję człowieka służącego tradycyjnym wartościom nowej wizji, zgodnie z którą jednostka uwalnia się od tej służby, realizując przede wszystkim siebie (przedstawicielem takiego modelu człowieczeństwa jest ekscentryczny milioner-homoseksualista Gonzalo).

Powieść [Pornografia](#) pokazuje Polskę lat wojny, w której zapada się cały system tradycyjnej kultury, opartej na wierze w Boga i odwieczny porządek, a na to miejsce powstaje nowa, inna rzeczywistość, w której starzy i młodzi współpracują, aby zrealizować wspólnie swe podszyte erotyzmem (w tym homoerotyzmem) fascynacje. Najbardziej złożonym i wieloznacznym dziełem Gombrowicza jest [Kosmos](#), w którym autor ukazał, jak człowiek składa sobie z drobin materii i faktów figurę sensu świata, jakie siły, porządki symboliczne i namiętności w tym procesie biorą udział i jak w procesie budowania sensu organizuje się forma powieściowa. Ostatnia sztuka Gombrowicza, [Operetka](#), wykorzystuje formę operetkową do zaprezentowania w groteskowej formie przemian świata w XX w., polegających na przejściu od ancien regime'u do totalitaryzmów, wyraża jednocześnie ostrożną wiarę w odrodzenie przez młodość.

Napisał również publikowany sukcesywnie w „Kulturze”, w latach 1953–1969, *Dziennik*. *Dziennik* jest nie tylko sprawozdaniem z życia autora, ale też filozoficznym esejem, miejscem polemik, zbiorem autorefleksji na temat własnego „ja”, relacji wiążących je z innymi ludźmi, twórczości literackiej, manifestacją poglądów na politykę, kulturę narodową, religię, świat tradycji i współczesność oraz wiele innych tematów. Zarazem forma dziennikowa pozwala autorowi podejmować najważniejsze tematy w pozornie niezobowiązującej szacie anegdoty i używać całej gamy środków właściwych literaturze pięknej. Wielu badaczy pisarstwa Gombrowicza uważa właśnie te *Dzienniki* za jego szczytowe osiągnięcie literackie^[27].

Trzy powieści Gombrowicza zostały sfilmowane: [Pornografię](#) wyreżyserował Jan Jakub Kolski (film ukończono w 2003), [Ferdydurke](#) – Jerzy Skolimowski (premiera w 1992), a *Kosmos* – [Andrzej Żuławski](#) w 2015.